

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ

УСЛУГЕ И ОДГОВОРНОСТ

**Уредник
МИОДРАГ МИЋОВИЋ**

**Крагујевац
2017.**

УСЛУГЕ И ОДГОВОРНОСТ

Зборник реферата са Међународног научног скупа одржаног 19. маја 2017. године, на Правном факултету у Крагујевцу.

Међународни научни одбор Мајског саветовања:

Проф. др Мирослав Миловић, Филозофски факултет Универзитета у Бразилији; Проф. др Маркус Фаро де Кастро, Правни факултет Универзитета у Бразилији; Проф. др Данче Манолева-Митровска, Правни факултет "Јустинијан I", Универзитета "Кирил и Методије" Скопље; Проф. др Миха Јухарт, Правни факултет Универзитета у Љубљани; Проф. др Хрвоје Качер, Правни факултет Свеучилишта у Сплиту; Проф. др Един Ризвановић, Правни факултет Универзитета "Џемал Биједић" у Мостару; Проф. др Снежана Миладиновић, Правни факултет Универзитета Црне Горе; Проф. др Миодраг Мићовић, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу

ИЗДАВАЧ: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
Јована Цвијића 1, 34000 Крагујевац
Тел: (034) 306 510
телефакс: (034) 306 540
е-пошта: faculty@jura.kg.ac.rs
веб: <http://jura.kg.ac.rs>

РЕЦЕНЗЕНТИ Проф. др Хрвоје Качер
Проф. др Снежана Миладиновић
Проф. др Миодраг Мићовић

ЗА ИЗДАВАЧА: Проф. др Драган Вујисић

УРЕДНИК: Проф. др Миодраг Мићовић

ШТАМПА: Графопромет д.о.о.

ТИРАЖ: 100

ISBN 978-86-7623-074-7

Штампање Зборника подржало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

*Др Соња Бунчић, редовни професор
Факултета техничких наука, Универзитета у Новом Саду
Милена Галетин, асистент
Факултета Пословне економије
Универзитета Едуконс у Сремској Каменици
МА Олга Дамјановић, сарадник у настави
Факултета за примењену безбедност
Универзитета Едуконс у Сремској Каменици*

УДК: 336.77/.78

МИКРОФИНАНСИЈСКЕ ИНСТИТУЦИЈЕ - НАСТАНАК И ОПСТАНАК У НОВИМ ЕКОНОМСКИМ И ПРАВНИМ ОКВИРИМА*

Резиме

Нови светски концепт превазилажења сиромаштва сопственим активним ангажовањем развио се уз помоћ микрокредитирања. У раду се аутори опредељују за дефинисање микрокредита, микрофинансирања и микрофинансијских институција. Микрокредитирање кроз метод Мухамеда Јунуса постало је инспирација и образац за земље у развоју. Многе невладине и друге организације које су финансирале сиромашне микрокредитима, трансформисале су се у микрофинансијске институције. Због њиховог деловања и у развијеним земљама поставља се питање њиховог интегрисања у правни и финансијски систем. Наводе се предности и опасности овог облика финансирања али се даје осврт на функционисање у Србији. Аутори истичу неопходност успостављања адекватнијег правног регулисања микрофинансијских институција како би могао да се контролише и усмери њихов рад те омогући позитивне друштвено-економске ефекте који из њега произлазе.

Кључне речи: *микрокредити, микрофинансијске институције, финансијски и правни оквир.*

* Рад је сачињен као део пројекта Унапређење конкурентности Србије у процесу придруживања Европској унији, бр. 47028, финансиран од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. Уводна разматрања

Сиромаштво је комплексна појава и присутно је у свету вековима. Покушаји његовог ублажавања, све до средине двадесетог века, били су решавани у националним оквирима. Ангажовањем међународних организа-ција, нарочито УН, сиромаштву се почело приступати координисано и на иновативне начине. Савремени концепт одбацио је поимање сиромаштва као стања које је трајно присутно. Прихватило се схватање по којем се сиромашни слојеви становништва третирају као потенцијални фактори ублажавања па и елиминисања сиромаштва сопственим ангажовањем у процесу побољшавања свог социо-економског положаја.¹

Посвећеност новом концепту изражена је у говору генералног секретара Бан Ки-Муна (*Ban Ki-Moon*) који је изјавио да је свету потребна нова развојна парадигма која узима у обзир не само економске већ и социјалне и еколошке параметре, како би се постигао правичан, одржив развој, а у том морају учествовати сви актери, како државни органи тако и предузетнички и непрофитни сектор друштва.²

Један од начина да се примени савремени концепт борбе против сиромаштва јесте развој предузетничког деловања кроз помоћ организација које имају социјалну мисију. Распадом "државе благостања" отворио се велики простор за деловање разних непрофитних организација и цивилних удружења.³ Кроз овај концепт социјални иноватори почели су нудити финансијску помоћ за сиромашне раднике, који нису имали приступ банкарским кредитима, углавном због недостатка средстава обезбеђења. Успостављени модел финансирања (путем микрокредита) одмах је показао да су сиромашни у стању да трансформишу своје животе.⁴

2. Микрокредити, микрофинансирање, микрокредитне институције

2.1. Историјски развој

Пре неколико деценија свет је био одушевљен решењем проблема финансирања предузетништва сиромашних. Перфектна солуција за борбу

¹ Пантелић, А., *Савремени социјално-политички приступ ублажавања сиромаштва у земљама у развоју*, докторска дисертација, 2016, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, стр. 33.

² Исто, стр. 31.

³ Лешић, Д., *Непрофитне удруге као носитељи развоја социјалног предузетништва у Републици Хрватској*, Образовање за предузетнике, Загреб, вол. 5, бр. 2/2015, стр.86.

⁴ Unitus, *The Microfinance Solution*, <http://www.unitus.com/unitus-in-action/background-poverty-andmicrofinance/the-microfinance-solution>

против сиромаштва постали су микрокредити. Стварни почетак развоја микрокредита је био покушај да се сићушним, микро износима који су додељивани сиромашнима, омогући да се отпочне са једноставним активностима које ће створити доходак у намери да се нађе пут ка излазу из сиромаштва. Идеју је створио и касније претворио у концепт бангладешки економиста (школован у Америци), који је касније за свој рад добио и Нобелову награду за мир, др Мухамед Јунус. Реализовањем своје идеје микрокредитирања, Јунус је био у стању да привуче значајна средства из међународне заједнице. На тај начин је могао да операционализује своју идеју стварања "банке за сиромашне". Створио је најпознатије социјално предузеће Грамен Група (*Grameen Group*). Грамен група је послувала у виду мреже коју чини 30 сестринских предузећа повезаних са Бангладеш Грамен банком (*Bangladeshi Grameen Bank*) зачетником идеје микрокредитирања, која је до данас одобрила кредите у износу од преко 7, 5 милиона евра сиромашнима, а 97% корисника представљају жене.

Ова идеја је постала глобално прихваћена и Јунус је обећао да ће микрокредитирање у било ком делу света омогућити сиромашнима да врло брзо превазиђу сиромаштво. Позната је његова тврдња да ће се на овај начин искоренити сиромаштво у једној генерацији и да ће деца корисника микрокредита ићи у "музеј сиромаштва" да би сазнала "шта се то догађало".⁵ Јунусов модел микрокредитирања и тврдња да се путем самопомоћи и индивидуалног предузетништва може превазићи сиромаштво подстакао је многобројне међународне организације да финансијски подрже његове идеје.

Грамен банци, захваљујући комерцијализацији микрокредитне индустрије 90 година прошлог века, придружили су се бројни "грамен клонови" у многим земљама у развоју. Тако је настала ера микрокредитирања и новог модела развоја микрофинансијских организација. Све до 2000 године овај модел микрокредитирања и подстицања социјалног предузетништва микрокредитима великодушно је финансирала међународна заједница.

2.2. Појам микрокредита, микрофинансирања и микрофинансијских институција

У литератури, термини микрокредитни и микрофинансирање често се користе као синоними, али је важно нагласити разлику између њих, јер су оба термина често коришћена и могу изазвати забуну. Аутор Синхра наводи "микрокредит се односи на мале зајмове, док је микрофинансирање прикладно за НВО (невладине организације) и микрофинансијске институције које осим микрокредита своју услугу допуњују са другим финансијским услугама (штедња,

⁵ Bateman, M., *The Rise and Fall of Mumed Junus and microcredit model*, International Development Studies, Working paper, Sant Mary University, January 2014, p. 2.

осигурање, итд)".⁶ Стога, можемо закључити да су микрокредити саставни део микрофинансирања, али микрофинансирање такође укључује додатне не-кредитне финансијске услуге као што су штедња, осигурања, пензије и плаћања услуге.⁷ Микрофинансије подразумевају финансијске услуге за сиромашније слојеве становништва које немају приступ формалним банкарским услугама. Услуге микрофинансија су посебно намењене сиромашнима јер омогућавају приступ за особе које су претходно биле искључене и класификоване као неодговарајуће финансијском систему (*unbankable*) и то не само у погледу кредита, већ и других услуга као што су рачуни за микроштедњу, трансфер новца, полисе микроосигурања и слично.⁸

Због недостатка неопходног капитала за задовољавање високе потражње за кредитима и избегавања ослањања на донаторске фондове и кредите комерцијалних банака на сцени су се појавила непрофитне организације које су се бавиле социјалним предузетништвом. Оне које су се бавиле микрофинансирањем социјалних предузетника трансформисале су се у званичне микрофинансијске институције или су добили банкарску лиценцу⁹ Микрофинансијске (недепозитне) организације/институције постале су важна и неизоставна карика у подручју рада и подстицања привредног развоја најрањивијих друштвених група. Њихов значај исказао се кроз могућности да се премости јаз између банака и микро и малих предузећа која не могу приступити класичном начину кредитирања.

Микрофинансијске институције често се одређују као "организације које пружају финансијске услуге врло сиромашнима". Термин ћемо појаснити на основу њиховог делокруга пословања. Прво, ове организације пружају услуге микрокредитирања, а друго, у свој рад заједно са пружањем наведене услуге, укључују и посебне програме за samozapoшљавање и друге финансијске услуге за наведену популацију.¹⁰ Дакле, поред микрокредита, ове организације нуде и нефинансијске услуге својим клијентима а пре свега саветовање, едукацију и редовни мониторинг.

Као што смо већ раније споменули зачетник ове идеје је био Мухамед Јунус. Све је почело као идеја повезивања микрокредитирања и концепта социјалног предузетништва. Пољопривредници су улагали у механизацију или сточни фонд, кројачице су куповале боље машине, пекари нове пећи и на тај начин се укључивали на тржиште у нади да сопственим ангажовањем могу

⁶ Sinhra, S., Martin, I., *Informal Credit Transaction of Micro-credit Borrowers in Rural Bangladesh*, IDS Buletin, Vol.29.Issue 4, 1998, p, 2.

⁷ Gravesteijn, R., Hoepner, G. F. A., Jain, K. M., *Effects of Microcredit on the Poverty of Borrowers using the Progress out of Poverty Index: Evidence from Asian MFIs*, Oikocredit, Berkenweg 7, 3818 LA Amersfoort, the Netherlands, Discussion paper Oct 2015.

⁸ Пантелић, А., *нав. дисертација*, стр. 157.

⁹ Berger M., Goldmark L., T. Miller-Sanabria, T., *An Inside View of Latin American Microfinance*, Washington DC: Inter-American Development Bank, eds, 2006.

¹⁰ Eoin Wrenn for Trócaire :*Micro-Finance*, Kimmage DSC 2007, Даблин, стр. 65.

превазићи свој тешки економски положај. Овакав концепт финансирања је експресно нашао плодно тле у свим деловима света. Савремене форме микроредитирања су настале као последица немогућности сиромашног, али и сеоског становништва да позајмљеним средствима финансирају предузетничке идеје, с обзиром да не испуњавају строге услове за добијање банкарских кредита.

2.3. Модели микрофинансирања

Концепт микрофинансирања је дозвољавао да микрокредити имају различите форме.

У суштини, налазимо два модела институција, које пружају услуге микрокредита: банке и небанкарске (финансијске) институције. То даље класификује ове организације у два модела деловања: институционални и банкарски.

Институционални модел обухвата пружаоце микрокредита који се јављају на тржишту као различите финансијске институције: микрофинансијске институције, задружне банке, фондације, различите врсте профитних удружења као и кредитне уније. Ови актери, грубо се даље, могу категоризовати и према циљним групама на које су усмерени: на финансијски прихватљиве и неприхватљиве клијенте, односно банкарске и небанкарске клијенте. Прву групу чине традиционални клијенти *start-up* кредита за отпочињање микро-предузетништва, док у другу групу спадају углавном финансијски искључена, неприхватљива за банке.

Банкарски модел је онај којим се развија најзначајнији систем кредитирања малих и микро предузећа путем банка. У ову групу спадају различите врсте банака као што су штедне, развојне, комерцијалне и слично. Оне такође у оквиру своје делатности и према околностима тржишта на коме раде, прилагођавају своје микрокредитне производе.¹¹

3. Интеграција микрофинансијских институција у финансијски систем

Концепт микрофинансирања је дозвољавао да се микрокредити развију не само у неразвијеним земљама него и у развијеним тржишним економијама јер се и у овим срединама јавља проблем сиромаштва. То је омогућило да се овај начин финансирања рашири и у Европској унији. У земљама чланицама и регионима Европе, обично су се ови облици кредитирања користили као начин за подстицање раста само-запошљавања и креирања и развој микро и малих предузећа. У многим случајевима ово је повезано с напорима да се подстакне транзиција од незапослености ка samozапослености. У стратешкој визији

¹¹ *Expert Group Report The Regulation of Microcredit in Europe* усвојен April 2007.

Европске уније, микрокредити су од посебног значаја за руралне области и у већини случајева везани су за социјално предузетништво.

У развијеним земљама основно питање које се поставља јесте интеграција микрофинансијских институција у постојећи правни оквир. Карактеристике које одликују овај вид финансирања, очигледно, стављају га ван банкарског система, па се ту јавља и питање које се односи на контролу њиховог рада. У овим земљама, финансијски прописи обухватају два аспекта надзора: пруденцијални (*prudential supervision*) и структурални (*structural supervision*)¹². Сврха пруденцијалног аспекта је да контролише системски ризик у финансијском систему и да заштити депозитаре.¹³ Финансијске институције које примају депозите од шире јавност имају пруденцијалну контролу. Регулатива од њих захтева примену правила о адекватности капитала и правила санирања кредитних губитака. Такође се захтева надзорни процес како би се осигурала финансијска сигурност. Из тога произлази да се пруденцијална контрола односи на надзор финансијског здравља регулисаних институција.¹⁴ Да би, постале регулисане микрофинансијске институције и контрола била омогућена, морају добити дозволу за рад од централне банке. То је отворило широку дискусију о потреби да се на овај начин регулишу организације које се баве микрокредитирањем због трошкова и поскупљења њиховог деловања.¹⁵

Шире посматрано, деловање микрофинансијских институција је због своје основне улоге, пре свега микрофинансирања (велики број рањивих група у скоро свакој држави) има велики значај и у креирању одрживог економског развоја земаља. Због утицаја ових финансијских институција на целокупан економски развој а не само на финансијски систем, поставља се питање правног оквира који би могао да контролише и усмери њихов рад и омогући позитивне друштвено-економске ефекте који из њега произлазе.

4. Еластичност правног оквира за пословање микрофинансијских институција

Правно регулисање рада и деловања микрофинансијских институција се разликује од земље до земље. Појмимо од регулисања које доноси Европска комисија која микрокредите у Европи дефинише као средство излагања у сусрет потребама две групе: "микропредузећа" дефинисана као предузећа са мање од

¹² *Structural supervision* - управни надзор, то јест надзор од уласка до изласка са тржишта; *prudential supervision* надзор над савесношћу пословања, према Бунчић, С., *Банкарско право*, 2012, Нови Сад, стр. 23.

¹³ Peck, R., Rosenberg, C. R., *The Rush to Regulate: Legal Frameworks for Microfinance* (2000), http://www.cgap.org/gm/document-1.9.2699/OccasionalPaper_04.pdf.

¹⁴ Davis, I., *Rural Banking: Designing an Effective Legal Framework for Microfinance*, *The Journal of Business, Entrepreneurship & the Law*, 2009, Vol. 2, Issue 2, p. 399.

¹⁵ *Исто*, стр. 399-402.

десет запослених (категорија у којој се налази више од 90% свих предузећа у Европи) и "особе у неповољном положају" (незапослене или неактивне особе, оне које примају социјалну помоћ, мигранти и сл.) који желе да обезбеде себи запослење али немају приступ банкарским кредитима. У већини земаља Европске уније не постоје специфични закони који се односе на микрофинансирање.¹⁶ Углавном се они регулишу у оквиру закона који се односе на финансијски сектор. На регулисање микрокредитирања примењују се општи закони о финансирању и кредитирању.¹⁷ Из општег приступа и односа законодавца те недостајућег правног оквира закључујемо да се у овој финансијској активности не препознају специфична природа и могући ефекти на целокупну друштвену заједницу.

Непостојање јединственог става о микрофинансијским институцијама покренуло је потребу да се детаљно сагледа и анализира њихов рад и прикупи потребно знање, како би се подстакло доношење адекватног регулаторног оквира за њих. Најзначајнија иницијатива носи назив *Радна група о правном и регулаторном окружењу (Legal and regulatory Environment Working group)*. Иницијативу је основала Европска унија, њом управља Европска микрофинансијска мрежа а примарни циљ су успостављање правног и регулаторног оквира за микрофинансирање у чланицама ЕУ, јачање капацитета мреже за лобирање на институционалном нивоу и подршка трансфера знања и примена добре праксе између микрофинансијског сектора у земљама Уније.¹⁸ Предузете активности су измениле однос према микрофинансијским институцијама и активности микрофинансирања. Приступа се њиховом регулисању и прихватању као доказаном и рентабилном механизму за подстицању привредног развоја.

Доношење *Европске иницијативе за развој тржишта микрокредита*¹⁹ је документ који упућује на усвајање националних прописа и оквира за надзор над радом, који треба да буде прилагођен конкретним потребама микрофинансијских институција. Поред овог документа усвојен је и Европски кодекс добре праксе за пружање микрокредита²⁰ којим је предложена најбоља пракса у раду ових организација сакупљена и анализирана, кроз искуства рада микрофинансијских институција широм Европе. За боље разумевање и примену ове праксе донет је и

¹⁶ Само Румунија и Француска имају специфичну регулативу док Мађарска, Италија, Словенија, Латвија и Литвија регулативу о микропредузећима регулишу кроз области као што су порези, услови и процедура оснивања.

¹⁷ Закони о банкарском сектору, Закон о удружењима, Закон о задужбинама и фондацијама, Закон о играма на срећу као и сет закона о порезима и судским таксама

¹⁸ Бехара, И., Ђуричин, С., *Ефекти успостављања правног оквира за микрофинансије у Србији*, Страни правни живот, бр. 1/15, стр. 162.

¹⁹ European initiative for development of micro-credit in support of growth and employment (COM 2007 -708) - eur.lexeuropa.eu/legal-content/EN.

²⁰ European Code for Good Conduct for Microcredit Provision, [ec.europa.eu/regional_policy/sources/thefund/ januar](http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/thefund/januar) 2015.

документ *Имплементација Европског кодекса* добре праксе за пружање микрокредита који је припремила Европска мрежа микрофинансијских институција.²¹

Према законодавству ЕУ небанкарске институције не могу узимати депозите али могу обављати активности кредитирања. Међутим, многе земље чланице су својим националним законима ограничиле кредитирање само на банке и специфичне финансијске институције, док микрокредитне институције имају улогу посредника.²²

У већини земаља Европске уније банке имају монопол у кредитним активностима. У преамбули Прве банкарске директиве Савета ЕУ (Е-77-780 ЕЕЦ) истиче се да ће банкарске институције, односно финансијске институције које се баве депозитним пословима и примају у депозит штедне и друге улоге од својих комитената и које дају кредите у своје име и за свој рачун у даљем тексту називати кредитне институције.²³ Сходно овој директиви, произлази да све друге активности које врше друге организације, мимо кредитних институција, уколико не примају депозите, али као своју основну делатност имају финансијску делатност, било коју утврђену анексом ове Директиве категоризују као "финансијске институције".²⁴

Из наведеног произлази да на основу постојећег правног оквира у ЕУ, микрофинансијске институције не могу да се баве кредитирањем непосредно него само као посредници. Њихово деловање може позитивно да утиче на ангажовање друштвено угрожених група и свеукупни привредни подстицај само ако је регулисано и контролисано. Одсуство специфичне законске регулативе којом би област микрофинансирања била прецизно дефинисана, може да узрокује проблеме у појединим аспектима овог начин финансирања (посебно је проблематично питање приступа централизованим регистрима кредитне историје правних и физичких лица и сл.).²⁵

5. Предности и негативни аспекти у деловању микрофинансијских институција

Предности микрофинансирања морамо повезати са идејама социјалног предузетништва. Овако одређење садржи два елемента: социјални и предузетнички. Социјални елемент односи се на дефинисање значења оног што се сматра социјалним. Елемент предузетништва односи се на предузетничке активности које доприносе економском расту и развоју општег друштвеног

²¹ *Implementation of the European Good Conduct for Microcredit Provision*, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/guidelines/2013/

²² Бехара, И., Ђуричин С., *нав. чланак*, стр. 162.

²³ Бунчић, С., *Банкарско и берзанско право*, Нови Сад, 2012, стр. 38.

²⁴ *Исто*, стр. 39.

²⁵ Бехара, И., Ђуричин, С., *нав. чланак*, стр. 163.

благостања. Предузетништво значи радити нешто на другачији начин, а не радити нешто боље од онога што већ постоји.²⁶ Социјални предузетници не морају бити алтруистички мотивисани већ се њихови мотиви могу објаснити и жељом да се они еманципују.²⁷ Можемо рећи, да је сама суштина социјалног предузетништва стварање друштвене користи, а приходи који се остваре кроз социјално предузетништво, доприносе да предузетници постају мање зависни од помоћи, донација и субвенција јавног сектора. Ефикасност социјалног предузетништва делује и исказује се локално, иако су неки примери показали и глобални значај (Грамен банка). Њихов основни задатак је осигурање почетних финансијских средстава за иновативна решења нарочито у социјално угроженим групама.

Предности микрофинансирања првествено се односе на микро и мала предузећа. Хроничан недостатак средстава у срединама маргиналних друштвених група могуће је једино превазићи микрокредитирањем. Уједно овај модел отвара нова радна места и смањује се стопа незапослености. Поред своје основне улоге, пружање финансијских услуга сиромашнима, микрокредитирање постаје све више једна од битних полуга економског развоја са снажним друштвеним и економским ефектима.

Микрофинансијске институције су поред предности које су донеле исказале и низ негативних ефеката који су се одразили на целокупан економски систем.

Прво, као што смо напоменули, микрофинансијске институције у пласирању микрокредита раде као посредници. Добијена средства се трансферишу банкама, које потом, исплаћују микрокредите клијентима, који су у ствари клијенти, које су, кроз своју мисију нашле одговарајуће микрофинансијске институције. Посредовање, ову финансијску услугу чини скупом, па се камате за повраћај тако добијених микрокредита у поређењу са банкарским каматама на кредите за мала и средња предузећа, вишеструко увећавају. На тај се начин и онако сиромашне групе још више оптерећују а идеја микрокредитирања постаје, за оне које имају новац, врло профитабилна. Профитабилност микрофинансија је привукла пажњу и неких већих банака.²⁸ Банке су виделе у овој ситуацији прилику да прошире своју активност и тржиште клијената. Те банке су у неким случајевима почеле да нуде производе за сиромашније слојеве становништва. Висока конкуренција и растући број учесника на тржишту су довели до тога да неке од непрофитних микрофинансијских институција изгубе основно определење за мисију. Непрофитне организације нуде не само приступ финансијским услугама већ је њихова мисија и да инвестирају у описмењавање и оснаживање клијената. Покушавајући да покрију високу потражњу клијената, неке од непрофитних

²⁶ Drucker, P., *The Changed World Economy*, Foreign Affairs, Spring 1986, стр. 33.

²⁷ Леших, Д., *нав. чланак*, стр. 84.

²⁸ Christen, R. P., *Commercialization and Mission Drift: The Transformation of Microfinance in Latin America*, Consultative Group to Assist the Poor (CGA) 2001, Occasional Paper No. 5, стр. 4.

организација су сузиле фокус и избациле ове комплементарне услуге, што је у неким случајевима довело до удаљавања од социјалне мисије (*mission drift*).²⁹

Један од најпознатијих примера трансформације микрофинансијске институције у банкарску класичну институцију је *Compartamos Banco* из Мексика. Ова банка је основана 1990. године као непрофитна организација, постала регулисана микрофинансијска институција у 2000. години и добила банкарску лиценцу у 2006. години, захваљујући чему је у 2010. години имала скоро два милиона клијената и \$781 милиона у активним микрокредитима.³⁰ Иако је ова банка критикована због високих каматних стопа и одбацивања социјалне мисије, може се рећи да је високи број клијената доказ чињенице да та банка пружа финансијске услуге које су итекако потребне заједници. Развој и трансформација банке, није довело до прекидања односа са клијентима. У неким случајевима су искључени сиромашнији клијенти, али је проширен портфолио кредита омогућио и да клијенти остваре своје потребе. То доказује да активност микрокредитних институција мора бити законски регулисана и контролисана да би се онемогућило нарушавање њихове основне мисије.

Друго, негативан утицај на развој економског система, нарочито је нагласио и оштро критиковао микрофинансијске организације, Милфорд Батеман у својим радовима.³¹ Његова критика почиње са критиком "погрешног скретања" микрофинансијских институција које су се удаљиле од своје основне мисије помагања сиромашних, што смо у претходном делу објаснили. То је за њега био "оперативни проблем" који се може поправити и не представља основ његове критике. Много озбиљнија оптужба је да су микрофинансијске институције деловале у суштини "анти-развојно". Он сматра да су оне *ненамерно*, али ипак програмски, слабили и уништили локални економски простор.³² Микрофинансијски програми су промовисали пораст понуде једноставних производа, али ови програми, се нису аутоматски подударали са порастом њихове домаће тражње. Крајњи резултат је појава zasiћености и конкуренције која је проузроковала и висок степен повлачења са тржишта. То опет доводи до губитка радних места и повећање стопе незапослености. Осим тога, погрешно усмерен развој утиче и на продуктивност због тога што се нуде хомогени а не хетерогени производи, па такмичење у порасту продуктивности нестаје.

Треће, сматра се да се моделом микрокредитирања форсирају слаба углавном краткотрајна, па у великом броју и неформална (нерегистрована)

²⁹ Исто, стр. 13.

³⁰ Пантелић, А., *The Implications of a Growing Microfinance Market in Latin America and the Caribbean*, chapter in *Promoting Microfinance: Challenges and Innovations in Developing Countries and Countries in Transition*, Manos, R., Gueyie, J. P., Yaron, J., eds. London, 2013, UK: Palgrave Macmillan.

³¹ Bateman, M., *The Age of Microcredit: destroying Local Economics from Bottom-up*, 2013, pp 6. http://www.oefse.at/Downloads/publikationen/WP39_microfinance.pdf

³² Bateman, M., *The Rise and fall of Muhamed Junus and the mikrocredit model*, International development Studies, Working paper-serias 001/2014, pp.8-12, ww.,mgf.-eng-paper.

предузећа у односу на мала и средња предузећа која су у већини економија веома важна полука развоја. То неминовно, на дуге стазе, води локалну економију на странпутицу којом се неће створити подстицај свеукупног економског развоја.

Четврто, у почетку развоја микрокредитног модела резултати су били изненађујуће добри, јер је проценат раста и запошљавања био значајан. Свако село је тако добило малу продавницу, пољопривредну апотеку као и мале занате (фризер, кројач, кафеџија и сл.). Врло брзо се показало да се раст зауставља, односно стање остаје непромењено. То ствара врло озбиљну препреку у раду микрофинансијских институција, јер сви микро предузетници очекују да остану у том статусу и на тај начин нису спремни на даље улагање и могуће промене локалних тржишта. Нису спремни за свој даљи развој нити на укључивање у формалну мрежу привредних субјеката, односно регистрације.

На крају, иако је евидентно да је штета нанета моделу микрокредитирања, позитивно је то што, је омогућено да се отворено разговара и грешке признају. Потребно је да се истакну добре и лоше стране овог модела како би се потребне промене могле унети у овај модел финансирања.

6. Мали осврт на микрофинансијске институције и микрокредитирање у Србији

У претходном делу рада говорили смо о недовољном и непрецизном правном оквиру за рад микрофинансијских институција. То је узроковало различите добре али и лоше ефекте њиховог деловања. Следствено томе, разматрајући стање у Србији можемо рећи да се оно не разликује од већ поменутог.

Правни оквир за постојање и пословање институција за микрофинансирање у Србији није довољно развијен. До 2003. године постојало је одобрење Народне банке Србије за пласирање кредита из донација, најпре УНХЦР-а, а затим и других инвеститора. Потом је отпочела сарадња са пословним банкама које су кредите давале у своје име али из средстава микрофинансијских институција. Законом о банкама из 2005. године таква активност је забрањена и банке су имале, као и у ЕУ, монопол у додели кредита, што се наставило и по новом закону из 2011. године. Тренутно све функционише тако што микрофинансијске организације полажу депозите код банака на основу кога оне пласирају кредит.

Такав положај микрофинансијских институција се одликује низом недостатака.

Неминовно се трошкови пословања увећавају, што поскупљује цену кредита из више разлога. С једне стране, због оперативних трошкова посредничке улоге ових организација али с друге стране, због тога што се микро-кредити у банкарској пракси категоришу као "зајмови у готовини" или "потрошачки кредити" што значи да се по важећим финансијским прописима налаже да буду обезбеђени и до 122 % капитала, односно више него дупло. Расположиви капитал се оптерећује и сразмерно умањује обим пласирања. Поред тога било

која измена у односу, микрофинансијска институција и банка, отвара нови преговарачки процес и установљава нове услове кредитирања. То некад доводи и до блокирања рада ових институција а процедура која је неопходна за њихову исплату,њу знатно успорава. Микрофинансијске институције у случају успешног кредитирања, настављају са мониторингом и контролишу наменско коришћење средстава. Најпознатије микрофинансијске институције у Србији су *MickoFins-DBS* доо, Београд, *Agronvest Holding*, огранак *Vision Find International*, Микро развој доо Београд.

Србија је земља у развоју, која има проблема са привредним растом и недостајућим средствима. Питање микрокредитирања зато је неопходно укључити у разматрање као важну полугу целокупног привредног развоја земље. Бројни разлози говоре у прилог томе. Прво, српску привреду превасходно сачињавају микро и мала предузећа, потом, присутан је хроничан недостатак средстава, врло се тешко и ретко отварају нова радна места, микро и мала предузећа зависе од банака које не пружају адекватну услуге овом сектору. Алтернативи извори финансирања (микрофинансијске институције) су ограничени у обиму пласмана и сходно томе појављује се велика потражња за микрокредитима.³³ У овом тренутку највећи обим подршке микро и малим предузећима пружа се кроз националне програме подршке који води Влада Републике Србије. То са аспекта стабилног и континуираног модела подршке овом сектору не може бити прихваћено као довољно и потпуно прихватљиво. Остварење наведених циљева и савладавање евидентних тешкоћа говори у прилог потреба да се успостави нови правни оквир за оснивање и рад микрофинансијских институција.

Анализом ефеката деловања микрофинансијских институција коју смо до сада изнели указује да је рад ових институција, у неким економијама, био веома негатив и зауставио привредни раст. Дакле, идеалног решења, које би било опште примењиво, за сада у свету а и код нас нема. Неспорно је да су ове врсте небанкарских институција потребне али је њихов рад једино могућ уз адекватан правни оквир. Какав ће он бити, зависи од низа фактора, економских, социјалних, културолошких и слично.

7. Закључак

Уколико би се регулисање рада небанкарских, финансијских/недепозитних институција, извршило на прави начин, имајући у виду све ефекте које оне могу произвести, наравно да би се за српску привреду добили позитивни ефекти. *Прво*, дошло би до ширења институционалне основе за одобравање микрокредита што би значајно подстакло конкурентније и ефикасније тржиште ових кредита. *Друго*, повећање обима и броја микрокредита, утицало би и на рад банака повећањем броја клијената, који после искуства са

³³ Анализа дата од *USAID Serbia*, пројекат за боље услове пословања, 2015.

микрофинансијским институцијама, могу прерасти у клијенте банака. *Треће*, примена регулаторног оквира, олакшава улазак ових корисника у формалну економију, односно њихово формално регистравање, што увећава плаћање пореза и контролу структурног развоја. Како је, по нашем мишљењу микрокредитирање повезано са социјалним предузетништвом, остварили би се и знатни социјални циљеви неопходни за развој земље. Тренутно, једна од опасности на нашем тржишту је неконтролисани прилив средстава путем различитих невладиних организација које се могу или/су трансформисати у микрокредитне институције. Новим правним оквиром то би се знатно ублажило, нарочито институционалном контролом. Тако би се улога кредитног бироа оснажила, могао би се пратити прилив и спречити презадужевање. Као резултат тога, био би повећан приступ кредитима оних лица у Србији који данас немају приступ банкарским кредитима, представљајући при том незнатну претњу за стабилност укупног привредног и финансијског сектора.³⁴

*Sonja Bunčić, Ph.D., Full-time Professor
Faculty of Technical Science, University of Novi Sad
Milena Galetin, Assistant
Faculty of Business in Service,
Educons University Sremska Kamenica
Olga Damjanović, M.Sc., Associate
Faculty for Security studies,
Educons University Sremska Kamenica*

MICRO FINANCIAL INSTITUTIONS - THE EMERGENCE AND SURVIVAL IN THE NEW ECONOMIC AND LEGAL FRAMEWORK

Summary

New world concept of overcoming poverty through own active engagement developed a micro crediting. Authors try to define microcredit, microfinance and microfinance institutions. Micro crediting through methods Muhammad Yunus has become an inspiration and a model for developing countries. Many non-governmental and other organizations funded by the poor through microcredit are transformed into microfinance institutions. Because of their activities, especially in developed countries,

³⁴ Д Гис, *Микрофинансирање у Србији: да ли је (заиста) потребно?*, Квартални монитор, бр. 22/2010, стр. 77-80.

arise the question of their integration into the legal and financial system. Authors analysing the advantages and dangers of this form of financing and brings an overview on their work in Serbia. The authors point out the necessity of establishing adequate legal regulation of microfinance institutions, which will be able to control and direct their work and provide positive socio-economic effects resulting therefrom.

Key words: micro-credit, micro-finance institutions, financial and legal framework.

Литература

- Bateman, M., *The Rise and Fall of Mumamed Junus and microcredit model*, International Developmet Studies, Working paper , Sant Mary University, January 2014.
- Бехара, И., Ђуричин С., *Ефекти успостављања правног оквира за микрофинансије у Србији*, Страни правни живот, бр. 1/15.
- Berger M., Goldmark L. and T. Miller-Sanabria, T., *An Inside View of Latin American Microfinance*, Washington DC: Inter-American Development Bank, eds, 2006.
- Бунчић, С., *Банкарско и берзанско право*, Нови Сад, 2012.
- Gravesteijn, R., Hoepner, G. F. A., Jain, K. M., *Effects of Microcredit on the Poverty of Borrowers using the Progress out of Poverty Index: Evidence from Asian MFIs*, Oikocredit, Berkenweg 7, 3818 LA Amersfoort, the Netherlands, Discussion paper Oct 2015.
- Davis, I., *Rural Banking: Designing an Effective Legal Framework for Microfinance*, The Journal of Business, Entrepreneurship & the Law, 2009, Vol. 2, Issue 2.
- Drucker, P., *The Changed World Economy*, Foreign Affairs, Spring 1986.
- Eoin Wrenn for Trócaire: *Micro-Finance*, Kimmage DSC 2007, Даблин.
- Christen, R. P., *Commercialization and Mission Drift: The Transformation of Microfinance in Latin America*, Consultative Group to Assist the Poor (CGA) 2001, Occasional Paper No. 5
- Лешић, Д., *Непрофитне удруже као носитељи развоја социјалног предузетништва у Републици Хрватској*, Образовање за предузетнике, Загреб, вол. 5, бр. 2/2015.
- Пантелић, А., *Савремени социјално-политички приступ ублажавања сиромаштва у земљама у развоју*, докторска теза, 2016, Факултет политичких наука Универзитета у Београду.
- Peck, R., Rosenberg, C. R., *The Rush to Regulate: Legal Frameworks for Microfinance* (2000), http://www.cgap.org/gm/document-1.9.2699/OccasionalPaper_04.pdf.
- Sinhra, S., Martin, I., *Informal Credit Transaction of Micro-credit Borrowers in Rural Bangladesh*, IDS Buletin, Vol. 29. Issue 4, 1998.
- Unitus, *The Microfinance Solution*, <http://www.unitus.com/unitus-in-action/background-poverty-andmicrofinance/the-microfinance-solution>

CIP - Каталогизација у публикацији
- Народна библиотека Србије, Београд

338.46:34(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Услуге и одговорност
(2017 ; Крагујевац)

Услуге и одговорност : [зборник реферата са
Међународног научног скупа
одржаног 19. маја 2017. године] / уредник Миодраг
Мићовић. - Крагујевац :
Правни факултет Универзитета,
2017 (Крагујевац : Графопроект). - 1137 стр. ; 25 cm

"Зборник реферата са Међународног научног скупа
одржаног 19. маја 2017. године,
на Правном факултету у Крагујевцу." --> прелим. стр. -
Тираж 100. - Напомене и библиографске референце
уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-7623-074-7

1. Мићовић, Миодраг, 1954- [уредник]
2. Правни факултет (Крагујевац)
а) Услужне делатности - Правни аспект - Зборници
б) Услуге - Правна
заштита - Зборници
COBISS.SR-ID 233637132